

УДК 373.811.161

DOI: 10.31376/2410-0897-2022-3-50-209-219

ЕТИМОЛОГІЯ ТА МОРФОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКИХ ТА АНГЛОМОВНИХ ПРИЗВИЩ

Бутова Віра Олександрівна

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри іноземних мов та методики викладання
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
e-mail: verabutova66@gmail.com

У статті проаналізовано етимологічні джерела та представлено короткий морфологічний аналіз українських та англійських прізвищ, а також здійснено порівняння цих аспектів у двох мовах. З'ясовано, що англійські прізвища мають більш тривалу історію порівняно з українськими. Джерела утворення прізвищ в обох мовах мають багато спільного. Визначено, що початок формування бази прізвищ в англійській мові відбувся значно раніше, тоді як політична ситуація спричинила появу значної кількості антропонімів-неологізмів на українській території за часів Радянського Союзу на початку ХХ століття. Синтетична українська мова виявилася значно продуктивнішою в утворенні прізвищ за допомогою різноманітних словотвірних елементів від однієї лексеми. З'ясовано, що українські та англійські прізвища мають багато спільного як в етимології, так і в семантиці. Водночас можна виділити суттєві відмінності в їх функціонуванні.

Ключові слова: прізвища, українські прізвища, англійські прізвища, етимологія, морфологія.

Постановка проблеми. Прізвища є невід'ємним складником мови і центром уваги багатьох лінгвістів. Існує значна кількість досліджень українських прізвищ та різних аспектів походження, структури та функціонування українських прізвищ. Англійські прізвища теж значною мірою досліджені в різних аспектах свого існування. Порівняльний аналіз українських та англійських прізвищ може привести до цікавих результатів і слугуватиме базою для подальших досліджень у цій царині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукове дослідження українських антропонімів пов'язане історично з іменами мовознавців В. Охрімовича, А. Степовича, М. Сумцова, І. Франка, В. Щербини та В. Ястребова. У середині ХХ ст. антропоніми досліджувалися в працях українських учених С. Бевзенко, В. Горпинич, Л. Гумецької, М. Демчук, Ю. Карпенко, І. Ковалик, О. Неділько, А. Поповського, Ю. Редько, М. Сенів, І. Сухомлин, М. Худаш, К. Цілуйко, П. Чучки та інших ономастів. Серед зарубіжних дослідників прізвищ можна зазначити П. Дарлу (Pierre Darlu), Г. Блусуфт (Gerrit Bloothoof), А. Боаттіні (Alessio Boattini), Л. Броуер (Leendert Brouwer), М. Броуер (Matthijs Brouwer), Г. Брунет (Guy Brunet), П. Чарейл (Pascal Chareille), Д. Чешир (James Cheshire), Р. Коатс (Richard Coates), П. Лонглі (Paul Longley), К. Дрегер (Kathrin Dräger), Б. Десжардінс (Bertrand Desjardins), П. Хенкс (Patrick Hanks), К. Мандемакерс (Kees Mandemakers), П. Матеос (Pablo Mateos), Д. Петтенер (Davide Pettener), А. Узелі (Antonella Useli), Ф. Манні (Franz Manni) та інших.

Мета статті полягає в аналізі етимологічних джерел та морфологічного аналізу українських та англійських прізвищ та порівнянні цих аспектів у двох мовах.

Виклад основного матеріалу. Науковці по-різному підходять до класифікації походження прізвищ у світі: наприклад, Ріні (Reaney) [24] і МакКінлі (McKinley). Метод полягає в їх децю різних категоріях класифікації. Reaney використовує більше звичайну систему з чотирма категоріями, тоді як McKinley використовує систему з шістьма категоріями:

1. локативні назви;
2. топографічні назви;
3. прізвища та по батькові від особових імен;
4. назви професій;
5. прізвища, похідні від прізвиськ;
6. назви в інших категоріях або невизначеного походження [22, с. 22].

Порівняння систем класифікації засвідчує, що локативний і топографічний критерії Мак-Кінлі є просто підрозділами назв місць Ріні, інші категорії Мак-Кінлі по суті такі ж, як у Ріні, а шосту групу можна не брати до уваги, оскільки Ріні не включає ці імена невизначеного походження у свій аналіз, такі як Cousin, Brothers, Fadder або Ayer [22, с. 11].

Для виявлення національних і регіональних тенденцій у розподілі прізвищ і загальних відмінностей між регіонами, класифікація прізвищ є корисним підходом. Цей метод містить значний обсяг інформації про співвідношення типів імені або прізвища у конкретного часу, і з цієї інформації можна виокремити порівняння регіональних найменувань і тенденції прізвищ. З використанням цього підходу джерела ХІІІ та ХІV століть показують, що тоді були помітні відмінності між англійськими регіонами у співвідношенні прізвищ та імен, що потрапляють у кожен з основних категорій.

Однак існує ряд проблем із класифікацією імен, оскільки використовуються більш пізні записи про одруження та міграцію, що потенційно маскує або створює фальшиві моделі розподілу прізвищ. Багато записів, які можна було б використати для цього типу аналізу, не містять всі соціальні класи, що є

проблемою, враховуючи, що існували гострі відмінності між одним класом і іншим за характером використовуваних імен. Є також багато записів, які пошкоджені або де імена є нерозбірливими, що порушує надійність отриманих пропорцій типів назв, розрахованих на основі таких записів. Ці аспекти слід враховувати при порівнянні пропорцій типів назв між регіонами та їхнє значення оцінюється під час інтерпретації будь-яких відмінностей. Однак, незважаючи на всі ці недоліки, метод залишається найкращим із доступних для демонстрації головної відмінності між округами чи регіонами, де йдеться про прізвиська [23].

Найчастіше науковці розрізняють чотири основні класи прізвиськ: ті, що походять від місця розташування, похідні від міжособистісних стосунків, похідні від роду занять, та ті, що походять від прізвиськ, але межі між цими класами не завжди чіткі. Так, наприклад, класифікація прізвиська Bridge виглядає простою лише на перший погляд. Так, це може бути похідним від місця проживання, але цілком може бути похідним від професії збирача податку за перетин мосту. Ці труднощі можуть стати причиною класифікації певних прізвиськ на власний розсуд кожним ученим, що навряд чи буде спільним для всіх дослідників. Можуть використовуватися як етимологія імені, так і можлива мотивація його початкового застосування. Щоб прояснити цю думку, розглянемо середньовічне прізвисько Sheep. Етимологічно це ім'я має відношення до тварини, мотиваційно можна було б припустити, що це ім'я було застосовано метонімічно до людини, яка мала професію, пов'язану з вівчарством, можливо, пастуха чи торговця вовною, або до боязливої людини. Відповідно до етимологічного підходу прізвисько, очевидно, є прізвиськом (якщо використовувати більш звичайні чотири категорії, згадані вище), але мотиваційний підхід може розглядати можливе походження від позначення професії або поведінки його носія [23].

Прізвиська часто є сигналом про час та місце їх виникнення, тобто виконують своєрідними координатами. Велика кількість сучасних українських прізвиськ виникла під впливом Запорозької Січі. Саме там вперше виникла потреба офіційної реєстрації козаків. У козацьких реєстрах найчастіше прослідковуються прізвиська на -енко (у реєстрі окремих полків до 60 %). Значна група прізвиськ вказує на позначення особливостей зовнішнього вигляду, хрипкості та поведінки козаків: Чуб, Зуб, Носенко, Горбоніс, Рябко, Легкоступ, Побігайло, Круть та інші [9]. Унікальним у світовій антропоніміці є спосіб творення прізвиськ цілими характерними фразами, такими як Непийвода, Неїжборщ, Нагнибіда, Перебийніс та інші. За прізвиськами можна прослідкувати поширені в Україні ремесла, військову, торговельну та творчу активність населення: Сердюк, Пушкар, Гармаш, Соломаха, Хорунжий, Сотник, Крамар, Саловоз, Стороженко, Мельниченко, Порохня, Дігтяр, Стельмах, Поповченко та інші. Джерелом прізвиська могла бути назва місцевості: Кальміуський, Чигиринський, Лебединець, Миргородський, Прилуцький, Полтавський, Поліщук та інші. Інтернаціоналізм запорозької козацької спільноти підтверджується прізвиськами, що походять від етнонімів: Ляшенко, Сербин, Литвин, Литвиненко, Циганенко, Турчин, Гуцул, Москаленко, Чех, Молдаван, Татарченко та інші [6].

Щодо структури прізвиськ у різних мовах, слід зауважити про два основних види європейських мов – синтетичних та аналітичних переважно (оскільки в обох є елементи з протилежного виду). Українська мова переважно синтетична (*fusional subtype*), використовує велику кількість морфем (в основному суфікси і префікси, хоча нам важливі і закінчення для позначення відмінків і роду), тоді як англійська мова переважно аналітична і використовує обмежену кількість морфем для утворення нових лексичних одиниць [3]. В результаті певні українські прізвиська мають різні форми для чоловіків і жінок в одній родині і відмінюються/не відмінюються по-різному, тоді як в англійських родинях такого явища не існує. При міграції таких українських прізвиськ (хоча етимологічно вони належать до російської мови) в англійське середовище вони втрачають таку відмінність щодо граматичного роду, у відповідності до норм англійської мови. Результатом такого впливу є прізвиська жінок Mrs. Gorbachov, Svitlana Tkachov etc.

Українські прізвиська є давніми за своїм походженням, але перелік суфіксів, які формують українське прізвисько, є найдовшим серед індоєвропейських мов за своєю морфологією. Так, від одного найпоширенішого чоловічого імені Іван можна утворити значну кількість прізвиськ з різними словотворчими елементами: Іванів, Іванків, Івахно, Іваній, Іваненко, Іванюта, Іванчук, Іванець, Іванович, Івантій, Івановський, Іванюх, Іванецький, Іванющенко, Іванишин, Іваняк, Івасик, Івасюк та інші [35].

Наводимо досить повний перелік словотворчих елементів для українських прізвиськ з прикладами найвідоміших чи найпоширеніших українських родових імен:

- енк: Коваленко, Зленко, Бондаренко;
- енк: Саєнко, Мусієнко, Стратієнко;
- еньк: Опенько, Витребенько, Потєбенько;
- очк: Семочко, Романочко, Борочко;
- овськ (-ів-ській): Борсуківська, Барановська, Васильківська;
- євськ: Трублаєвський, Гаєвський, Марієвський;
- єцьк: Гриневецький, Корецький, Маковецький;
- к: Бутко, Громико, Гришко, Данилко;
- ськ: Скоропадський, Коцюбинський, Лобачевський;

- цьк: Балицький, Городоцький, Кульчицький;
- вич: Шухевич, Зінкевич, Андрухович, Малкович;
- ич: Білевич, Зварич, Кулинич;
- ик: Мельник, Бражник, Мірошник, Калетник;
- ів: Іванків, Каськів, Кубів;
- шин: Васишин, Данишин, Григоришин;
- во (о): Миклухо, Дурново, Хитрово;
- ій: Палій, Повалій, Соловій;
- ий (-ій): Горовий, Лановий, Гайовий;
- ей: Гелетей, Мелетей, Кочубей;
- ак: Єрмак, Сторчак, Щербак;
- ач: Горбач, Калач, Спотикач;
- як: Баняк, Подоляк, Третяк;
- ець (-ець): Дурдинець, Ємець, Коломієць;
- ла: Забла, Гамула, Притула;
- ло: Бузило, Мазило, Шумило;
- йло: Мазайло, Міняйло, Свидригайло;
- ба: Скиба, Дзюба, Кандиба;
- да: Майборода, Негода, Лагода;
- ай: Мамай, Нечай, Поривай;
- уй: Нечуй, Польгуй, Пальгуй;
- ра: Бандера, Магера, Петлюра, Шекера;
- но: Ліхно, Махно, Юхно;
- ан: Балабан, Слободян, Шиян;
- он: Фаріон, Сластьон, Галактіон;
- ман: Фурман, Лахман, Роман;
- ун: Вергун, Вередун, Моргун;
- ик: Міщик, Івасик, Братчик;
- ух: Цюх, Дідух, Сплюх [16, с. 103].

Дослідження англійських прізвищ привело до таких результатів. Географічне поширення прізвища може бути відносно готовим критерієм для прийняття рішення про те, чи може прізвище мати одне походження. В ідеалі географічне поширення прізвища слід простежити до його походження, до 800 років. Однак дані для цього раннього періоду, як правило, неповні та ненадійні. Наявні дослідження були використані для узагальнення того, що географічне поширення прізвища часто залишається майже незмінним до останнього часу [28].

Загальні дані для середньовічної Англії вказують на те, що більшість сімей залишилася на своїй невеликій території. Достатньо поширене розгалуження в середньовічній Англії, яке, імовірно, почалося ще в тринадцятому чи чотирнадцятому століттях на початку періоду виникнення прізвищ, вірогідно, було обмежене лише кількома членами загального населення. У той час, проте, не всі були підневільними селянами, прив'язаними законом до місцевої землі свого лорда. Наприклад, 10 %, а потім і 20 % населення жили в місті. Найпоширенішими прізвищами дослідженнями було визначено імена сімей Plant, King, Berry, Metcalf, Sykes, Smith, Bray, Stead та Wadsworth [29].

Група зарубіжних науковців надала огляд деяких поточних досліджень щодо прізвищ у Західній Європі (Німеччина, Франція, Італія, Нідерланди), Канаді та обмежено у Новій Зеландії. Хоча подібні дослідження проводяться в інших регіонах і на континентах, наведені приклади є репрезентативними для досліджень у цій сфері. Багато досліджень прізвищ були зосереджені на розширенні знань про структуру населення, ізонімію (співвідношення різних показників) та міграцію. Такі методології вивчення прізвищ були використані приблизно до тридцяти суспільств по всьому світу з географічним масштабом, який коливається від домогосподарства чи села до цілого континенту. Подальші та найсвіжіші дослідження висунули спектр методів аналізу ДНК Y-хромосоми, таким чином дозволивши дослідити ступінь перетину прізвищ із галузі лінгвістики та Y-хромосоми з галузі біології, принаймні в практиці надання прізвищ по батьківській лінії.

Перший напрям дослідження спирається на використання баз даних прізвищ, які стають все більш вичерпними та легкими для аналізу завдяки поширенню цифрових методів. У цьому відношенні база даних UCL Worldnames (містить близько 6 мільйонів прізвищ, зареєстрованих у 26 різних країнах, <http://worldnames.publicprofler.org/>), є вражаючою кількістю інформації та захоплюючим інструментом для майбутніх досліджень (включно з міждисциплінарними перспективами просторового аналізу імен). Проте ця велика колекція даних надходить з різних джерел, таких як національні реєстри виборців або телефонні довідники, і проблеми однорідності та репрезентативності потребують подальшого обговорення [1; 5; 7; 10; 11; 12; 13; 18; 19; 21; 25; 26; 31; 32].

Цей корпус можна організувати відповідно до лінгвістичних властивостей (лексика, фонологія, графіка та морфологія) та типу прізвища (похідного від географічних назв, професій, прізвиськ, імен), що дозволяє досить глибоко досліджувати регіональні варіації прізвищ. Таким чином, за допомогою сучасного поширення прізвищ іноді можна простежити давні міграційні рухи.

Такий підхід має особливу актуальність, оскільки в рамках точного опису динаміки популяції прізвища можуть бути доступні у часовій ретроспективі для наступних поколінь, тоді як порівнювані генетичні дані (Y-хромосома) цього не можуть.

Значне збільшення доступних даних як у часі, так і в просторі привело до розроблення нових методів і аналітичних інструментів. Серед тих, які зараз широко використовуються, є автоматичні географічні представлення різноманітності прізвищ, які наносять на карту варіації частоти даного імені або набору імен, що мають певні фонетичні чи граматичні особливості. Прізвища є ефективними маркерами для відстеження переміщень людей, тому більшість презентацій зосереджується на міграції. Дж. Редмондс порівнює розподіл місць народження нинішніх мешканців даного міста та відповідний географічний розподіл їхніх пращів [27].

Перспектива дослідження прізвищ полягає в більш багатій інформації, яку надає набір даних, що зберігаються через покоління (одна з найстаріший, який включає 8500 імен, походить з IX століття) і в чітко визначених спільнотах, ніж у накопиченні прізвищ у ширшому географічному масштабі. Крім того, велика кількість даних із географічним прив'язуванням і часом, які будуть зібрані, вимагатиме нових статистичних методів, які враховуватимуть неминучі проблеми вибірки та групування пов'язаних прізвищ. У минулому дослідження прізвищ були популярними, оскільки вони вважалися дешевшою альтернативою типізації Y-хромосоми, але, на нашу думку, вони мають особливий інтерес, якого не забезпечують молекулярні дані: по-перше, вони набагато більш варіабельні, а по-друге, вони несуть соціальну та економічну інформацію, яка заслуговує на включення в декілька міждисциплінарних підходів. Історики, лінгвісти та географи можуть відігравати таку ж активну роль, як і біологи, у дослідженні прізвищ та аналізі населення. У майбутньому тенденція повинна полягати в тому, щоб розширити традиційну західноцентричну сферу досліджень, щоб вивчити інші способи іменування в інших країнах, які мають як різні культурні традиції, так і велику кількість доступних даних [28].

Імена ідентифікують окремих осіб, тому вони займають центральне місце в дослідженнях стосовно окремих осіб і груп, визначених властивостями цих осіб, наприклад сімей. В останньому також беруть участь покоління, які несуть вимір часу та історичних подій у суспільстві. Просторовий вимір також впливає на групи: їхні члени мігрують і взаємодіють. Для вивчення таких предметів, як генетика, здоров'я, демографія та соціологія, ідентифікація груп і знання про їхню дисперсію в часі та просторі є цінною, якщо не важливою інформацією. У голандських сучасних реєстрах цивільного стану людей ідентифікують не лише за іменем, а й за постійним ідентифікатором. Маючи ідентифікаційні номери батьків у записах кожної особи та повну та точну цифрову реєстрацію, всі сімейні стосунки в суспільстві в основному відомі, принаймні для кількох поколінь. У цих системах імена більше не є необхідними для демонстрації стосунків між людьми. Однак для старих реєстрацій ідентифікатори не використовувалися, а реконструкція стосунків між людьми сильно залежить від їхніх імен та опису стосунків у свідоцтвах про народження, шлюб та смерть. Точність цих архівів часто проблематична, повнота буває рідкою, а повне оцифрування є лише довгостроковою метою [33, 34].

В історичній ретроспективі прізвища є надійним індикатором структури населення, міграційних потоків, змішаних шлюбів, ендегамії та генетичних успадкувань. Крім того, зосереджуючись на розмежуванні сучасної міграції та різноманітності населення, прізвища також виявилися дуже корисними для класифікації населення за етно-культурним походженням у медичних реєстрах, кандидатів на виборах, винахідників і навіть у соціальних спільнотах в Інтернеті, таких як MySpace і Facebook або Wikipedia. Деякі з цих досліджень також використовують частотність імен та прізвищ, оскільки перші також присвоюються між поколіннями відповідно до культурних норм, соціальних мереж і постійних групових практик. Взяті разом, імена та прізвища можуть забезпечити ще більш багатофункціональне розуміння структури популяції та її спорідненості [8].

Незалежно від походження імен з національних записів, як-от результати перепису населення, чи декларації про податок або з більш місцевих записів, таких як заповіти та парафіяльні реєстри, характерним є не лише різноманітність варіантів написання, які можуть зустрічатися для одного імені, а також тенденція для багатьох імен, які змінюють форму, і для імен, які легко сплутати. Ще однією вражаючою особливістю під час вивчення таких записів є кількість прізвищ, тлумачення яких є досить незрозумілим.

Процес зростання фіксованих, спадкових прізвищ в основному було завершено до середини XV століття, проте в деяких частинах Англії, наприклад у Ланкаширі, прізвища все ще утворювалися в XVI та XVII століттях, але більшість англійських сімей на той час мали постійне прізвище (особливо на півдні та в середній смузі). З упевненістю можна припустити, що форми більшості сучасних прізвищ узгоджуються з середньовічними даними. Для багатьох прізвищ їхні вихідні слова очевидні. Дійсно, для кожного жителя в

США та Великобританії походження James, Rodgers та Johnson, Smith, Mason та Baker, Long та Snow є очевидним, тоді як McDonald і McGregor, Fitzgerald та Fitzpatrick є складнішими, але розуміння, що Mc походить з гальської mac, а Fitz з Anglo-Norman French fi(t)z, коли обидва означають «син когось». Ці та численні інші шотландські та ірландські прізвища з такими самими префіксами негайно перестають створювати будь-яку проблему їх розуміння. Так само поширені французькі прізвища Martin та Thomas, Dupont (з мосту) and Dubois (з лісу), Boulanger (пекар) та інші [2].

Спадкові прізвища, записані в багатьох різних, приблизних фонетичних орфограмах, що відображають різноманітні варіанти вимови, з яких деякі зберіг зрозумілий зв'язок з оригінальною назвою, тоді як інші є неочевидними. Вони могли бути неправильно почуті та неправильно зафіксовані в записях. Конвергенція призвела до масового збільшення омонімії в системі прізвищ, тоді як дивергенція призвела до настільки ж руйнівної втрати їх оригінальної ідентичності.

Крім того, від середини XV до принаймні початку XVIII століть англійський правопис (в тому числі той, що практикувався місцевими юристами та парафіяльними писарями) був більш непослідовним, непостійним і неоднозначним, ніж будь-коли, зі значним збільшенням використання інвертованих орфограм. Тому розмовні форми часто важко зрозуміти у письмових формах. Ще однією причиною може бути сучасний варіант написання англійських прізвищ, для багатьох сімей це відбулося лише після появи універсального варіанту писемності у XX столітті, коли певне написання закріпилося за їхньою назвою в їхній місцевості [20].

Дуже багато прикладів такого ж роду можна легко запропонувати для різних інших націй та/або етнічних груп. Існує також численна група відносно молодих прізвищ, що виникли у 19-20 століттях, для них вихідні слова в основному очевидні. В березні 1918 року голова радянського уряду Ленін підписав декрет «О праве граждан изменять свои фамилии и прозвища», оскільки багато громадян нової держави хотіли змінити свої прізвища, які були їм не до вподоби. Держава підтримала таке бажання громадян, оскільки зміна прізвища обкладалася податком і відмов бажаної отримати нові прізвища майже не мали. Така процедура стала досить масовою. Результатом такої ініціативи пролетарської держави стала поява модних на той час та пафосних прізвищ стала значна кількість екзотичних власних імен-неологізмів, які не мають аналогів у світі традиційних прізвищ. Тренд на використання нових прізвищ виник з появою псевдонімів революційних вождів Леніна, Сталіна, Кірова, Молотова та інших. Нові революційні прізвища часто виникали у сиріт та в дитячих будинках. Саме там з'явилася значна кількість прізвищ на кшталт Авангардови, Амперови, Атеїстови, Віленіни, Дамірови («Дайош міровую революцію» або «Да здравствует мір»), Декабристови, Делегатови, Демократови, Депутатови, Комісарови, Комунарови, Маєви, Мартенови, Маузерови, Новомірови, Октябрські, Партизанські, Правдіни Пролетарські, Ренатови (від «революція, наука, труд»), Самольотови, Советови, Електронови, Ювілейні, Юннатови та інші. Ще одним джерелом походження прізвищ у Радянському Союзі була русифікація прізвищ національних меншин країни, наприклад, від чоловічих імен: Абдуллаєв, Гаджиєв, Ібрагімов, Мамедов [30].

Дослідження етимології прізвищ окремої етнокультурної групи характеризується дуже незвичною в науковому плані особливістю: можливе остаточне знання з цієї проблеми. Це пов'язано з двома очевидними факторами:

1. Прізвище кожної родини в групі було побудовано з певного джерела: слово (або вираз), безсумнівно, відоме або його першому носієві, або особі, яка створила прізвище (наприклад, місцева влада). Цей фактор безпосередньо не стосується тих родин, прізвища яких виникли внаслідок поступового перетворення прізвищ на прізвища. Однак навіть для цих сімей усе ще можливе остаточне знання: походження псевдонім був відомий людині, яка використала його вперше.

2. Кількість різних прізвищ, що використовуються в групі, обмежена. Отже, якщо ми (а) складемо вичерпний список прізвищ, притаманних представникам етнокультурної групи в певний період часу; (б) знайти вихідні слова для кожного прізвища з того списку, для такої групи завдання етимологічного дослідження буде повністю виконано. Створення списку з двома колонками, прізвищами та відповідними словами-джерелом, виключатиме будь-яке додаткове дослідження.

Передусім необхідно підкреслити, що, формально кажучи, будь-яка запропонована етимологія не може сприйматися як абсолютна істина. Виявлення документа, написаного особою, яка створила прізвище з явним вихідним словом, представляється як остаточний доказ. Однак у багатьох випадках ця ідея також є не більше ніж ілюзією. Для цього достатньо взяти до уваги основні в історіографії принципи, які впливають з цього: (а) перш ніж покладатися на будь-яке історичне свідчення, його автентичність потрібно поставити під сумнів (наприклад, документ може бути складено кимось, хто не брав безпосередньої участі в подіях); і (б) фактична інформація, присутня в нарративному джерелі, не обов'язково правдива. Будь-яке пряме свідчення незмінно є навмисним, керуючись мотивами його автора, серед яких прагнення задокументувати події якомога ближче до реальності не є унікальним; інші психологічні елементи можуть мати більший вплив. Нарешті, інформація, коли є задокументованою, може бути спотвореною ненавмисно, через збої в пам'яті учасників процесу [14]. Звичайно, було б перебільшенням вважати, що не існує випадків, коли

задокументовані докази є абсолютно надійними. Дійсно, це, наприклад, випадок великої кількості прізвищ, присвоєних за офіційною процедурою протягом 20 століття. Розглянемо два приклади. У перші десятиліття після створення СРСР для численних представників різних мусульманських етнічних груп, які проживали у країні, без будь-якого попереднього досвіду створили ситуацію використання спадкових імен та прізвищ, утворених шляхом додавання російських присвійних суфіксів -ов (єв) та -ін (в) до імен їхніх батьків. У сучасній Франції іноземці для отримання французького громадянства мають отримати документ, який показує їм два шляхи, які вони можуть отримати, за власним бажанням «французьке» прізвище: або переклад буквального значення їх нинішнього іноземного прізвища французькою мовою або вибравши наявне французьке прізвище, яке має певну фонетичну схожість з їхнім теперішнім прізвищем. Однак ці випадки є рідкісними винятками. Вони обмежуються нещодавно отриманими прізвищами і навіть не охоплюють усієї категорії імен, створених протягом ХХ століття. Наприклад, люди, чії предки емігрували до США перед Першою світовою війною, змінили свої прізвища протягом перших наступних років еміграції, часто не можуть виявити жодного письмового документа, який би пояснював шлях, яким були утворені обрані прізвища. Задокументованих доказів майже ніколи не знаходять, а якщо й знаходять, то у більшості випадків їх не можна вважати повністю надійними. Це призводить до наступного фундаментального принципу: загалом кажучи, етимологія, запропонована для будь-якого прізвища є не більше ніж гіпотезою, яка не може бути офіційно доведена. Якщо етимологія принципово не може бути «правдивою», є випадки, коли можна навести аргументи, які змушують відхилити запропоновану етимологію як «хибну». Як і будь-яка інша гіпотеза, етимологія може бути відносно правдоподібною. Існують менш поширені раціональні критерії, що дозволяють вирішити проблему правдоподібності. Для аналізу науковці пропонують використовувати відповіді на питання двох типів. Одне з них звучить наступним чином: яке слово або слова послужили безпосередньою основою прізвища? (What-питання). Для об'єктивної відповіді на це питання необхідно зробити цю відповідь географічно визначеною: вона має стосуватися лише однієї конкретної суцільної площі [8]. Різні прізвища, які носять представники однієї етнокультурної групи, які живуть у цій місцевості, можна класифікувати за кількома категоріями залежно від їхніх вихідних слів які можуть бути:

- 1) окремі слова (переважно загальні іменники та прикметники) і вирази із загального словникового складу мови, якою користується ця група в момент, коли у цій же місцевості вперше виникло розглянуте прізвище; ця мова загалом належить до одного з трьох наступних видів: або вона є народною (розмовною) мовою; або ж вона офіційна, якою користується державна адміністрація; або вона суто культурно-історична, як латинська та грецька для різних європейських християн, арабська для мусульмани, а іврит і арамейська для євреїв;
- 2) імена, що використовуються в одній групі на час прийняття прізвища;
- 3) топоніми;
- 4) прізвища, що вживаються вже в межах однієї етнокультурної групи;
- 5) прізвища, запозичені від представників іншої групи проживання всередині однієї географічної території;
- 6) прізвища, привезені в цю місцевість мігрантами з інших географічних регіонів.

Перші три категорії є найбільш універсальними, зустрічаються в багатьох культурах і характерні, наприклад, для всієї Європи. Дуже часто прізвища походять з цих джерел не безпосередньо, але через особисті прізвища, які закріплюються пізніше як спадкові. У кількох етнокультурних групах – таких як турецькі, євреї ашкеназі чи датські – прийняття прізвищ було примусовим, через офіційно оприлюднені закони прізвища часто можна справді відокремити від прізвищ. Для значної кількості інших людей – англійців, французів, німців, італійців, та поляків XV велика кількість прізвищ є результатом прізвищ. У цьому випадку можна сказати що прізвища – це не більше ніж підмножина прізвищ, а саме прізвищ, які змінили свій статус і стали офіційно спадковими. Неспадкові прізвища можуть бути віднесені до однієї з категорій наведеної вище класифікації. Дійсно, більшість прізвищ складається зі слів і виразів, узятих із загальної лексики та назв місцевості. Іноді вони також можуть базуватися на іменах. Деякі з них, у принципі, можуть також походити від інших прізвищ, або навіть від прізвищ. У дуже невеликій кількості випадків прізвища можуть походити від прізвищ або прізвищ, привезених мігрантами або представниками інших етнокультурних груп. У підсумку, навіть якщо формально треба визнати можливість того, що вихідним словом для прізвища може бути прізвище, науковці ніколи не будуть повністю задоволені результатом пошуку вихідного слова. Іншими словами, в етимологічних дослідженнях прізвища і прізвища можна трактувати разом [2].

Найповніша типологізація англословних прізвищ (із виявлених нами), запропонована науковцем А. Байдером (Alexander Beider) є структурованими узагальненими відповідями на запитання що є прізвище і чому саме в такому вигляді воно існує в англословному середовищі.

1.1. Назви професій. Слова, пов'язані з професіями, заняття належало першому носію або іншим членам його родини.

1.2. Прізвища, що позначають якості людини. Слова, що позначають якості, сімейний стан, соціальний статус. Ця якість належала першому члену або іншому члену його сім'ї.

1.3. Кальки попередніх імен. Слова, що представляють собою переклад попередніх прізвищ, які вживалися в межах однієї етнокультурної групи. Семантична асоціація з раніше вживаним прізвищем.

1.4.1. Імена іммігрантів, створені за семантичним принципом. Слова, що є перекладом на місцеву мову попередніх прізвищ, використовуваних іммігрантами. Семантична асоціація з раніше використовуваним прізвищем.

1.4.2. Імена іммігрантів, створені за фонетичним принципом. Слова з місцевої мови, фонетично близькі до попередніх прізвищ, використовуваних іммігрантами. Фонетична асоціація з попереднім прізвищем.

1.5. Штучні прізвища. Загальнолексичні слова, які не мають відношення до будь-якої характеристики першого носія.

2.1 Прізвища по батьковій лінії родичів, патронімічні. Чоловічі імена. Це ім'я носив якийсь із членів сім'ї першого носія чоловічої статі.

2.2. Метронімічні прізвища, родичів жіночої статі. Жіночі імена. Це ім'я носила якась із представниць жіночої статі родини першого носія.

3. Прізвища, складені з топонімів. Топоніми в основі імені роду. Це місце було місцем походження або проживання якогось члена родини першого носія.

4.1. Вторинні прізвища (навмисні чи ненавмисні зміни). (Первинні) прізвища, що використовуються в одній родині.

4.2. Прізвища, запозичені внутрішньо. Прізвища, які носять інші родини тієї ж групи (загальні імена, імена, що використовуються домінуючою соціальною групою, імена з відомими носіями.) Фактори соціальної психології (асиміляція, бажання мати «славне» ім'я тощо).

5.1.1. Примусове запозичення. Прізвища родин іншої, панівної, групи. Примусова асиміляція. Таке походження багатьох зросійщених прізвищ українців є або результатом бажання зайняти вище соціальне становище в імперії, або бажанням уникнути репресивних заходів шляхом асиміляції з панівною нацією. Приклади російських прізвищ у малочисельних підкорених імперією народів теж належать до цієї категорії.

5.1.2. Природне запозичення. Прізвища, що носяться в родині іншої, домінуючої, групи. Фактори соціальної психології (асиміляція, бажання мати «славне» ім'я тощо).

5.2.1. Імена іммігрантів, запозичені семантично. Прізвища «автохтонних» родин: 1. Семантична асоціація з раніше вживаними прізвищами; 2. Асиміляція.

5.2.2. Імена іммігрантів, запозичені фонетично. Прізвища «автохтонних» родин: 1. Фонетична асоціація з раніше вживаними прізвищами; 2. Асиміляція.

5.2.3. Інші імена, запозичені іммігрантами. Прізвище, яке носить «автохтонна» родина, часто вживане; Асиміляція.

6. Прізвища переселенців. Прізвища, які використовувалися в колишніх країнах [2].

Окремим аспектом проблеми прізвищ є їхній переклад, перенесення в іншомовне середовище. Особливо складними можуть бути випадки з прізвищами, які в оригіналі використовуються автором для точної характеристики літературного героя. «Красномовні прізвища» – це художній метод для підкреслення однієї з основних якостей літературного персонажа. Вони допомагають читачеві краще розібратися в характері героя, вони стають насправді прізвищем (що, власне, є одним із джерел походження офіційних прізвищ). Термін «красномовні прізвища» зустрічаються досить часто і є широко затребуваний письменниками. Перекладачам добре відома проблема з відтворенням художнього наміру автора оригінального тексту в тексті перекладу (обмежитися калькою, наповнити текст перекладу виносками та коментарями чи придумати переклад) [4]. Проблема передачі конотацій, пов'язаних із соціальним статусом носіїв виразних імен, у багатьох випадках не може бути вирішена в перекладі. Такі конотації найчастіше втрачаються в перекладі або ж їх доводиться роз'яснювати в коментарях і примітках. У деяких випадках можливо використовувати прийом компенсації, тобто виражати ці конотації за допомогою інших елементів тексту. Будь-яких загальних правил перекладу «красномовних прізвищ» не існує. Можна лише назвати ряд найпоширеніших прийомів перекладачів.

Зазвичай перекладачі художньої літератури транслітують або транскрибують імена та прізвища персонажів через прагнення уникнути емоційного забарвлення або бажання підкреслити особливості літературного персонажа. Формальні атрибути імен літературних персонажів можуть відігравати важливу роль, асоціюючись з певною епохою, соціальним становищем героя і т. п. [17]. Однією з найпоширеніших стратегій при перекладі «красномовних прізвищ» є буквальный переклад немаркованої основи зі збереженням іншомовних суфіксів і закінчень, які вказують на певні якості літературного героя: *general Goodwin* – «генерал Переможець» (від англійського словосполучення *good win* «славна перемога»). При перекладі «красномовних прізвищ» важливо брати до уваги стилістичне забарвлення, яке повинно повно або максимально близько відповідати оригіналу.

Окремою категорією проблемних перекладів антропонімів є прізвиська літературних персонажів, більшість з яких є образно-емоційні. Існує досить велика група прізвиськ без особливої внутрішньої мотивації, найчастіше це відфамільні прізвиська типу Коор від Cooper, Willie від Wilson, Rocky від Rockefeller і т.п. Функцією таких прізвиськ є використання нестандартного способу іменування, трансформація антропоніма у неформально-фамільярний. Прізвиська можна охарактеризувати як неофіційно експресивно-образні або емоційно-оцінні імена, що вживаються на додаток до антропоніму або замість нього, у однієї людини може бути декілька прізвиськ за різними ознаками.

Деякі прізвиська утворюються шляхом простого приєднання до антропоніму будь-якого епітета типу Great, Magnificent, Admirable, Wonderful і т. п. особлива характерною в минулому була практика приєднання епітета Great - Великий до імен царюючих осіб.

Можна системно представити певні категорії численних прізвиськ англійської мови. Всі наявні дані підрозділяється на наступні найбільш типові групи (більшість яких мають розмовно-знижений характер):

1) прізвиська, що описують загальний зовнішній вигляд людини: красиві дівчата Buttercup, Cookie, Bunny; некрасиві люди Scarecrow, Goofy, Ugly Mug, Fish Face, Monkey Face, Horse Face, Toad, Owl; неохайні люди Slob, Dirty Dick, Stinky, Fleabait;

2) прізвиська, що вказують на особливості статури людини : Lanky, Lanky Liz, Lanky Panky, Bony Moroney, Bony Melony, LSD (Long Skinny Davy), Skinny Liz, Skinny Minnie, Spindle Dick, Thinima; Long, Longshanks;

3) прізвиська, що акцентують увагу на особливостях окремих частин тіла та деталях зовнішнього вигляду: Big Head, Buffhead, Melon Head; Big Mouth; Bow Legs; Freckles, Spotty Dick; Red, Rusty, Ginger;

4) прізвиська за звичками і особливостями поведінки: Slow Joe; Speedy; Limpy; Lefty; Gabby; Merry Andrew; Flash Harry; Marred Lip, Moan-a-Lot, Waterworks Willie, Tearful Tilly, Mona Lisa. Crybaby Joe, Whiner; Tom O'dream; Lost Lawrence; Gobble Gobble Girty, Hungry Horace;

5) прізвиська за етнічно-расовим походженням людей: ірландець Mick, Paddy; шотландець Jock, Mack, Sandy; валлієць Taffy; євреї Moses, Ikey; канадці Yank (ee), Bluenose; японець Jar; китаєць Chink; німці Fritz, Heinie, Kraut, Boche, Jerry;

7) прізвиська із суб'єктивною оцінкою загального характеру: досить неприязні люди Buddy, Bub, Pops, Precious, Peanuts, Goo Goo; Creep, Boo;

8) прізвиська за оцінкою розумових здібностей людей: розумники Clever Dick, Smart Alec, Tricky Dickie, Fox; тупувати Dumb Dora, Numb Scull, Silly Billy, Thick Mick, Nutcase; неадекватні Tom O Bedlam, Tom Fool.

При перекладі текстів з такими прізвиськами важливим є розуміння типу прізвища-прізвиська та його точного значення в контексті літературного твору, оскільки відповідність перекладу повинна бути функціональною, промовистою, щоб і в мові перекладу були вказівки на ті самі якості, що й оригінальне прізвище-прізвисько для дотримання правил правильного перекладу [15].

Висновки. Отже, можна говорити про подібність джерел та процесів утворення прізвищ в українській та англійській мовах. При цьому початок формування бази прізвищ в англійській мові відбувався значно раніше, що можна пояснити різними політичними реаліями на теренах цих країн. Політична ж ситуація спричинила появу значної кількості антропонімів-неологізмів на українській території в епоху Радянського Союзу на початку ХХ століття. Щодо морфологічних процесів в обох мовах простежується значний вплив типу мови (синтетичний чи аналітичний) на особливості утворення прізвищ. Переважно синтетична українська мова виявилася набагато продуктивнішою в утворенні прізвищ з використанням різних словотворчих елементів від однієї лексики. Таким чином, можна стверджувати, що українські та англійські прізвища мають багато спільного як у своїй етимології, так і в семантиці. При цьому можна виокремити і значні відмінності в їх функціонуванні. Перспективи подальших досліджень антропонімів полягають у кількісному аналізі бази даних такої лексики. Крім того, дослідження певних регіональних особливостей етимології та морфології антропонімів може становити інтерес як для спеціалістів, так і для широкого кола читачів.

Список використаної літератури

1. Archer, S. (2003). *The British 19th Century Surname Atlas*, ver 1.0, CDROM, Dartford, Kent: Archer Software. [in English].
2. Beider, A. (2005). Scientific approach to etymology of surnames. *Names*. 53. 79–126. doi: 10.1179/nam.2005.53.1-2.79. [in English].
3. Bergman A. et al (2016). *Language Files. Materials for an Introduction to Language and Linguistics*. Columbus: The Ohio State University Press. P. 163–167. [in English].
4. Bernshteyn I. (2001). *Angliyskiye imena v russkikh perevodakh. Al'manakh perevodchika [English names in Russian translations. Translator's Almanac]*. [sost. N.M. Demurova, L. I. Volodarskaya. otv. red. M. L. Gasparov], M.: RGGU. [in Russian].
5. Black, G. F. (1946). *The Surnames of Scotland, their Origin, Meaning, and History*, New York: New York Public Library. [in English].

6. Bulava N. (2016). Rol' riznykh klasiv leksyky u tvorenni pryzvyshch pivnichnovi Donechchyni [The role of different vocabulary classes in the creation of surnames in northern Donetsk region]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu [Scientific Bulletin of Uzhhorod University]. Seriya: Filolohiya, Vypusk 1 (35)*. S. 16–19. [in Ukrainian].
7. Cottle, B. (1978). *The Penguin Dictionary of Surnames*, 2nd ed., London: Penguin Books. [in English].
8. Darlu, P. et al. (2012). The Family name as sociocultural feature and genetic metaphor: from concepts to methods. *Human biology*, 84(2), 169–214. doi:10.3378/027.084.0205. [in English].
9. Demchuk M. (1982). *Slov'vans'ki avtokhtonni osobovi vlasni imena v pobuti ukrayintsiv XIV-XVII st.* [Slavic autochthonous personal proper names in the everyday life of Ukrainians of the 14th-17th centuries]. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
10. Hanks, P. & F. Hodges (1988). *A Dictionary of Surnames*. Oxford: Oxford University Press. [in English].
11. Hanks, P. (2003). *A Dictionary of American Family Names*, 3 vols, Oxford: Oxford University Press. [in English].
12. Hanks, P. et al (2016). *The Oxford Dictionary of Family Names in Britain and Ireland*: Oxford University Press. URL: <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199677764.001.0001/acref-9780199677764>. [in English].
13. Harrison, H. (1996). *Surnames of the United Kingdom*. Baltimore: Genealogical Publishing Company. [in English].
14. Hey, D. (2000). *Family Names and Family History*, London: Hambledon and London. [in English].
15. Koval A. (2020). Peredacha ispans'kykh vlasnykh nazv, pryzvys'k ta zvernen'. «Prizvyshcha, shcho hovoryat'», yak perekladats'ka problema [Conveying Spanish proper names, nicknames and addresses. «Speaking Surnames» as the translation problem]. Kyiv: Kyiv's'kyi natsional'nyy linhvistychnyy universytet. [in Ukrainian].
16. Kulishenko, L., Yarosh Yu. (2015). Dzherela pokhodzhennya urtayins'kykh pryzvyshch [Sources of origin of the Ukrainian surnames] *Zbirnyk naukovukh prats'. Svitohlyad – Filosofiya – Relihiya*, 10, 100–108]. C. 103. [in Ukrainian].
17. Lakhno A. V. (2006). *Imya sobstvennoye kak ob'yekt sopostavitel'nogo issledovaniya. Sistemoobrazuyushchiye svoystva imeni literaturnogo personazha v khudozhestvennom tekste i yego perevode* [Proper name as an object of comparative research. System-forming properties of the name of a literary character in a literary text and its translation] (Candidate's thesis). Moskva. [in Russian].
18. Lasker, G. W. & C. G. N. Mascie-Taylor (1990). *Atlas of British Surnames*. Detroit, MI: Wayne State University Press for the Guild of One-Name Studies. [in English].
19. Lower, M. A. (1860). *A dictionary of the family names of Great Britain*. London: John Russel Smith. [in English].
20. McClure, P. (2013). Explaining English surnames: linguistic ambiguity and the importance of context. Part One. *Nomina* 36, 1–33. [in English].
21. McClure, P. (2016). Personal and surname dictionaries, in *The Oxford Handbook of Lexicography*, ed. P. Durkin. Oxford: Oxford University Press, 271–91. [in English].
22. McKinley, R. (1990). A history of British surnames. London: Longman. [in English].
23. Parkin D. (2013). Surname typology and the problem of inconsistent classification. *Names, Vol. 61 No. 4*, 200–211. doi: 10.1179/0027773813Z.00000000053]. [in English].
24. Reaney, P. (1967). *The origin of English surnames*. London: Routledge. [in English].
25. Reaney, P. H. & R. M. Wilson (1991). *A Dictionary of English Surnames*, London: Routledge. [in English].
26. Reaney, P. H. (1958). *A Dictionary of British Surnames*, London: Routledge. [in English].
27. Redmonds, G. (1997). *Surnames and Genealogy: a New Approach*, Boston, MA: New England Historic Genealogical Society. [in English].
28. Redmonds, G. et al (2011). *Surnames, DNA, and Family History*, Oxford: Oxford University Press. [in English].
29. Rogers, C. D. (1995). *The Surname Detective: Investigating Surname Distribution in England, 1086–Present Day*, Manchester: Manchester University Press. [in English].
30. Russkaya Semekra [Russian Sevens]. russian7.ru URL: <https://russian7.ru/post/kakie-familii-poyavilis-tolko-v-sssr/>. [in Russian].
31. Titford, J. (2009). *Penguin Dictionary of British Surnames*, London: Penguin Books. [in English].
32. Weekley, E. (1916). *Surnames*, London: John Murray. [in English].
33. Wyndham, H. A. (1939). *A Family History, 1410–1688*, London: Oxford University Press. [in English].
34. Wyndham, H. A. (1950). *A Family History, 1688–1837*, London: Oxford University Press. [in English].
35. Yeryomina O.V. (2012). Linhvistychni zasady vyvchennya pryzvyshch ukrayins'kovi movy [Linguistic principles of studying surnames of the Ukrainian language]. *Ukrayins'kyi smysl [Ukrainian sense]*. No. 2. URL: <http://ukrsence.com.ua/zmistzhurnal/ukra%D1%97nskiy-smisl-2-2012/lingvistichni-zasadi-vivchennya-prizvishhokra%D1%97nsko%D1%97-movi/> [in Ukrainian].

ETYMOLOGY AND MORPHOLOGY OF THE UKRAINIAN AND ENGLISH SURNAMES

Butova Vira

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer at the Department of Theory and Methods of Primary Education
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Introduction. Surnames are an integral part of language and they are the focus of attention of many linguists. There is a significant amount of research on Ukrainian surnames and various aspects of the origin, structure and functioning of Ukrainian surnames. English surnames have also been extensively studied in various aspects of their existence. A comparative analysis of Ukrainian and English surnames can lead to interesting results and will serve as a basis for further research in this area.

Purpose. The article aims to an analysis of the etymological sources and morphological analysis of the Ukrainian and English surnames and makes a comparison of these aspects in the two languages.

Methods. The article applied the following methods of investigation: historical research, exploratory and confirmatory research, non-experimental research applied method, qualitative research, correlational research, and descriptive research.

Results. The obtained results of the research consist of the comparison of the etymology and morphology of the Ukrainian and English family names in one investigation. It was found that the English surnames have longer history compared to the Ukrainian ones. The sources of forming the surnames in both languages have much in common but the morphological means of the Ukrainian language make the variety of Ukrainian surnames much richer.

Originality. The research is made independently and based on numerous reliable academic sources.

Conclusion. We can talk about the similarity of the sources and processes of the formation of surnames in the Ukrainian and English languages. At the same time, the beginning of the formation of the base of surnames in the English language took place much earlier, which can be explained by different political realities on the territory of these countries. The political situation caused the appearance of a significant number of anthroponyms-neologisms in the Ukrainian territory during the era of the Soviet Union at the beginning of the 20th century. Regarding morphological processes in both languages, a significant influence of the type of language (synthetic or analytical) on the peculiarities of the formation of surnames is observed. The mostly synthetic Ukrainian language turned out to be much more productive in the formation of surnames using various word-forming elements from one lexeme. Thus, it can be argued that Ukrainian and English surnames have a lot in common both in their etymology and semantics. At the same time, it is possible to single out significant differences in their functioning. Prospects for further studies of anthroponyms lie in the quantitative analysis of the database of such vocabulary. In addition, the study of certain regional features of the etymology and morphology of anthroponyms can be of interest to both specialists and a wide range of readers.

Keywords: Surnames, Ukrainian Surnames, English Surnames, Etymology, Morphology.

Список використаної літератури

1. Archer, S. (2003). *The British 19th Century Surname Atlas*, ver 1.0, CDROM, Dartford, Kent: Archer Software. [in English].
2. Beider, A. (2005). Scientific approach to etymology of surnames. *Names*. 53. 79–126. doi: 10.1179/nam.2005.53.1-2.79. [in English].
3. Bergman A. et al (2016). *Language Files. Materials for an Introduction to Language and Linguistics*. Columbus: The Ohio State University Press. P. 163–167]. [in English].
4. Bernshteyn I. (2001). *Angliyskive imena v russkikh perevodakh. Al'manakh perevodchika [English names in Russian translations. Translator's Almanac]*. [sost. N.M. Demurova, L. I. Volodarskaya. otv. red. M. L. Gasparov], M.: RGGU. [in Russian].
5. Black, G. F. (1946). *The Surnames of Scotland, their Origin, Meaning, and History*, New York: New York Public Library. [in English].
6. Bulava N. (2016). Rol' riznykh klasiv leksyky u tvorenni pryzvyshch pivnichnovi Donechchyny [The role of different vocabulary classes in the creation of surnames in northern Donetsk region]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu [Scientific Bulletin of Uzhhorod University]. Seriya: Filolohiya, Vypusk 1 (35)*. S. 16–19. [in Ukrainian].
7. Cottle, B. (1978). *The Penguin Dictionary of Surnames*, 2nd ed., London: Penguin Books. [in English].
8. Darlu, P. et al. (2012). The Family name as sociocultural feature and genetic metaphor: from concepts to methods. *Human biology*, 84(2), 169–214. doi:10.3378/027.084.0205. [in English].
9. Demchuk M. (1982). *Slov'vans'ki avtokhtonni osobovi vlasni imena v pobuti ukrayintsiv XIV-XVII st.* [Slavic autochthonous personal proper names in the everyday life of Ukrainians of the 14th-17th centuries]. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
10. Hanks, P. & F. Hodges (1988). *A Dictionary of Surnames*. Oxford: Oxford University Press. [in English].
11. Hanks, P. (2003). *A Dictionary of American Family Names*, 3 vols, Oxford: Oxford University Press. [in English].
12. Hanks, P. et al (2016). *The Oxford Dictionary of Family Names in Britain and Ireland*: Oxford University Press. URL: <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199677764.001.0001/acref-9780199677764>. [in English].
13. Harrison, H. (1996). *Surnames of the United Kingdom*. Baltimore: Genealogical Publishing Company. [in English].
14. Hey, D. (2000). *Family Names and Family History*, London: Hambledon and London. [in English].
15. Koval A. (2020). *Peredacha ispans'kykh vlasnykh nazv, pryzvys'k ta zvernen'. «Prizvyshcha, shcho hovoryat'», vak perekladats'ka problema [Conveying Spanish proper names, nicknames and addresses. «Speaking Surnames» as the translation problem]*. Kyiv: Kyyivs'ky natsional'nyy lnhvistychnyy universytet. [in Ukrainian].
16. Kulishenko, L., Yarosh Yu. (2015). Dzherela pokhodzhennya urtayins'kykh pryzvyshch [Sources of origin of the Ukrainian surnames] *Zbirnyk naukovukh prats'. Svitohlyad – Filosofiya – Relihiya*, 10, 100–108]. C. 103. [in Ukrainian].
17. Lakhno A. V. (2006). *Imya sobstvennoye kak ob'vekt sopostavitel'nogo issledovaniya. Sistemoobrazuyushchiye svoystva imeni literaturnogo personazha v khudozhestvennom tekste i yego perevode* [Proper name as an object of comparative research. System-forming properties of the name of a literary character in a literary text and its translation] (Candidate's thesis). Moskva. [in Russian].
18. Lasker, G. W. & C. G. N. Mascie-Taylor (1990). *Atlas of British Surnames*. Detroit, MI: Wayne State University Press for the Guild of One-Name Studies. [in English].
19. Lower, M. A. (1860). *A dictionary of the family names of Great Britain*. London: John Russel Smith. [in English].

20. McClure, P. (2013). Explaining English surnames: linguistic ambiguity and the importance of context. Part One. *Nomina* 36, 1–33. [in English].
21. McClure, P. (2016). Personal and surname dictionaries, in *The Oxford Handbook of Lexicography*, ed. P. Durkin. Oxford: Oxford University Press, 271–91. [in English].
22. McKinley, R. (1990). *A history of British surnames*. London: Longman. [in English].
23. Parkin D. (2013). Surname typology and the problem of inconsistent classification. *Names, Vol. 61 No. 4*, 200–211. doi: 10.1179/0027773813Z.00000000053]. [in English].
24. Reaney, P. (1967). *The origin of English surnames*. London: Routledge. [in English].
25. Reaney, P. H. & R. M. Wilson (1991). *A Dictionary of English Surnames*, London: Routledge. [in English].
26. Reaney, P. H. (1958). *A Dictionary of British Surnames*, London: Routledge. [in English].
27. Redmonds, G. (1997). *Surnames and Genealogy: a New Approach*, Boston, MA: New England Historic Genealogical Society. [in English].
28. Redmonds, G. et al (2011). *Surnames, DNA, and Family History*, Oxford: Oxford University Press. [in English].
29. Rogers, C. D. (1995). *The Surname Detective: Investigating Surname Distribution in England, 1086–Present Day*, Manchester: Manchester University Press. [in English].
30. Russkaya Semekra [*Russian Sevens*]. russian7.ru URL: <https://russian7.ru/post/kakie-familii-poyavilis-tolko-v-sssr/>. [in Russian].
31. Titford, J. (2009). *Penguin Dictionary of British Surnames*, London: Penguin Books. [in English].
32. Weekley, E. (1916). *Surnames*, London: John Murray. [in English].
33. Wyndham, H. A. (1939). *A Family History, 1410–1688*, London: Oxford University Press. [in English].
34. Wyndham, H. A. (1950). *A Family History, 1688–1837*, London: Oxford University Press. [in English].
35. Yeryomina O.V. (2012). Lihvistychni zasady vyvchennya pryzvyshch ukrayins'koyi movy [Linguistic principles of studying surnames of the Ukrainian language]. *Ukrayins'kyi smysl [Ukrainian sense]*. No. 2. URL: <http://ukrsence.com.ua/zmistzhurnal/ukra%D1%97nskiy-smysl-2-2012/lingvistichni-zasadi-vivchennya-pryzvyshhukra%D1%97nsko%D1%97-movi/> [in Ukrainian].

Отримано редакцією 1.12.2022 р.

УДК 37.07:377.004.67

DOI: 10.31376/2410-0897-2022-3-50-219-227

ВИБУДОВА ТА РОЗВИТОК ЕКОСИСТЕМИ ЦИФРОВИХ РІШЕНЬ ЗАКЛАДУ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Денисова Анастасія Володимирівна

доктор філософії, завідувач методичного кабінету
Білоцерківський фаховий коледж сервісу та дизайну
e-mail: dipodenisova@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-4014-9312

Степура Алла Олегівна

директор
Білоцерківський фаховий коледж сервісу та дизайну
e-mail: reception_bksd@ukr.net
ORCID ID: 0000-0003-1239-0715

У статті обґрунтовано, що в сучасних умовах суспільних змін розвиток технологій висуває нові вимоги до ринку праці та освітніх систем, формує запит на підготовку фахівців нової генерації, які впевнено володіють цифровими навичками, відповідають потребам цифрової економіки. З'ясовано, що одним із дієвих рішень є екосистемний підхід до освіти. Проведено аналіз джерельної бази дослідження щодо концептуальних засад та напрямів розвитку екосистем. Висвітлено потенціал вибудови та розвитку екосистеми цифрових рішень закладу фахової передвищої освіти. Проведено дослідження ефективності впровадження інноваційних цифрових технологій в освітній процес Білоцерківського фахового коледжу сервісу та дизайну. Результати саморефлексії свідчать про середній та високий рівні показників за напрямками дослідження та аналізу. Водночас, акцентовано увагу на впровадженні цифрової стратегії розвитку, визначенні її візії, місії та завдань, розробленні системи індикаторів для моніторингу стану цифрової трансформації коледжу.

Ключові слова: екосистема, екосистемний підхід, освітня система, ринок праці, цифрова трансформація, цифрова компетентність.

Постановка проблеми. Цифрова трансформація та рух України до членства в ЄС стрімко змінюють соціальний та економічний ландшафт суспільства, а розвиток технологій висуває нові вимоги до ринку праці та освітніх систем, орієнтує педагогів на підготовку фахівців нової формації, які впевнено володіють цифровими навичками, відповідають потребам цифрової економіки та сучасному стилю життя. Одним із дієвих рішень може стати розвиток екосистемного підходу до освіти. За аналогією з біологічною екосистемою – спільнотою незалежних організмів, які протягом життєвого циклу гармонійно співіснують у певному середовищі, утворюючи з ним єдине ціле; екосистема освіти – є складною, єдиною та адаптивною системою, в якій усі суб'єкти (заклади освіти, державні органи управління, стейкхолдери та інші